

Sääntöleikit aikakaudesta toiseen – perinneleikit

Leikki kuuluu lapsen oikeuksiin, mutta onnellinen ihminen tarvitsee leikkiä jossakin muodossa kaikkina elämänkaarensa vaiheina. Lapset oppivat vanhempiaan ja toisiaan seuraamalla ja jäljittelemällä: ”Mitä isot edellä, sitä pienet perässä.” Vuosisatoja sitten leikit liittyivätkin oleellisesti aikuisten elämään. Vuoden juhlapyhät keskeyttivät työnteon, ja työntekijöillä oli ilon ja leikin aika. Joulun aikaan kuuluivat joululeikit, laskiaisena laskettiin mäkeä, ja pääsiäisenä rakennettiin pääsiäiskiikku. Juhannuksen aikana laskettiin ja leikittiin piirileikkiä. Leikkeihin saattoi liittyä maagisia piirteitä: joidenkin leikkimenojen uskottiin voivan vaikuttaa viljan kasvamiseen ja runsaan sadon kypsymiseen. Iltaisin kyseltiin arvoituksia, ja niiden arvaaminen edesauttoi parempaan

vuodentuloon. Lapset seurasivat aikuisten leikkejä ja omaksuivat niitä omaan toimintaansa.

On ollut aikoja, jolloin aikuiset ovat uskonnollisten tai muiden syiden takia jättäneet leikit ja alkaneet vaatia myös lapsilta samaa. Lastenkin leikkejä on pidetty turhina ja hyödyttöminä, ja heidän on pitänyt käyttää aikaansa oikeaan työntekoon. Kuitenkin lapset ovat aina pyrkineet leikkeihinsä ja keksineet, miten leikkiä ja miten löytää välineitä puuhiinsa. He ovat käyttäneet leikeissä leikkivälineinään luonnosta löytämiään asioita, aikuisten esineitä ja käytöstä poistettuja tavaroita, esimerkiksi rikkoutuneita astioita. (Mm. Salo 1997, 81.)

Outi Salo kuvaa aikuisten leikkien siirtymistä vähitellen lasten käyttöön. Monet

aiemmin aikuisten leikkimät leikit ovat muokkautuneet hedelmällisyys- ja kulttimenoista. Esimerkiksi piirileikit, hippaleikit, ruudun hyppääminen ja jotkin takaa-ajoleikit ovat alkuperältään tällaisia aikuisten leikkejä.

Vielä 1940-luvulla, mahdollisesti myöhemmin, nuorten tapaamisissa leikittiin piirileikkejä, joita aikuiset olivat leikkineet edellisellä vuosisadalla ja 1900-luvun alkupuolella. Tyttöjen ja poikien alkava kiinnostus toisiaan kohtaan saatettiin ottaa huomioon koulun illanvietoissa: ohjelmassa oli lopuksi piirileikkiä. Piirileikillä päätettiin usein myös niin kutsuttujen opintopiirien tai opintokerhojen kokoontumiset, joita varsinkin maaseudulla järjestettiin koulun jatkoloukilla oleville ja kyläkunnan muille varhaisnuorille.

Piirileikkilaulujen sanat opittiin leikkiesä: aikuinen ohjaaja tai jotkut joukosta osasivat laulun ja toiset oppivat vähitellen piiriä pyöriessään. Pojat kävivät kumartamassa parin itselleen, ja käsi kädessä pyörittiin pareittain tai leikin sanojen tavalla. Taisivat tyttökkin päästä joskus nuaamaan parin itselleen, ja kun tyttöjä oli usein enemmän kuin poikia, tytöt leikkivät piiriä keskenäänkin. Piirileikkejä laulettiin suomalaisten kansansävelmien mukaan. Tuttuja piirileikkejä ovat vaikkapa ”Kalliolle, kukkulalle” ja ”Pitkä matka on Päijänteeltä”. Eräs viehättävä piirileikkilaulu meni suurin piirtein seuraavasti:

Tule tänne nätti poika/tyttö, anna kätes mulle,
samalla mä annan myös mun sydämeni sulle.
Nyt se on jo annettu, nyt se on jo sulla
saa, saa, saa, saa, saa se olla sulla.

Kansantanssit ovat piirileikkejä vaativampia koreografialtaan, ja niitä tanssittiin ennen kansan juhlissa ja illanvietoissa. Nykypäivänä kansantanssin harrastajat ovat järjestäytyneet seuroiksi ja osallistuvat kansallisiin ja kansainvälisiin tilaisuuksiin ja laajoihin festivaaleihin. Myös lapset harrastavat kansantansseja, ja heillä on myös omia festivaalejaan.

Nykyään on herännyt kiinnostus perinneleikkeihin, jotka ovat syntyneet kauan sitten ja jotka ovat siirtyneet sukupolvelta toiselle miltei muuttumattomina. Vaikka kaikki vanhemmat eivät välttämättä opeta niitä lapsilleen, lapset kuitenkin oppivat ne jostakin ja leikkivät niitä tovereidensa kanssa pihapiireissä, päiväkodissa, koulussa, sukulaississa ja kylässä toisten lasten kanssa. Lapsena leikityt leikit muistetaan vielä aikuisenakin: ”Minkä nuorena oppii, sen vanhana taitaa.” Viime aikoina on syntynyt hankkeita, joissa perinneleikkejä on kerätty ihmisten muistelun mukaan ja koottu luetteloiksi. Pyrkimyksenä on tehdä leikit tutuiksi ja saada yhä useammat leikkimään perinneleikkejä. Tavoitteena on myös säilyttää leikit edelleen seuraaville ja tuleville sukupolville nautittaviksi ja leikittäviksi. Monet vanhemmat ovat kiinnostuneita perinneleikeistä ja osallistuvat lastensa leikkeihin sekä tekevät työtä leikkien löytymiseksi ja säilymiseksi. Näin leikki rentouttaa ja virkistää aikuisiäkin. Samalla lapsille ja vanhemmille tulee yhteistä aikaa ja luontevaa puuhaa yhdessä. Muun muassa internetin sivustoilta löytyy perinneleikkikatsauksia sekä haasteita yhä useampien leikkien löytämiseksi.

Aikuisten perinneleikkejä sanotaan usein seuraleikeiksi. Tapaamisissa järjes-

tetään esimer-
tehtäviä, kilp-
jatkamista ja
kejä, ja myös
ystävästäni?”
tiin ennen m-
varhaisnuorte-
kin vanhat lei-
minen ja kok-
myös aikuisill-

Suuri osa
leikkejä, joita
jossakin elämä-
ovat periaatt-
siä, mutta lei-
piirteensä ja j-
ja painotukset
listä, että niit-
kanssa. Leikk-
kuin kaksi. M-
desta alakoul-
seinäpalloperli-
kun ei ollut k-
(1969; 1973;
laajan aineisto-
kinut, millaisia
ja kuinka paljon
pejä leikeissä
pihaleikeissä
tyypit ja niiden
yksilöt vastakl-
vastakkain ryh-
joukkuetta vas-
jossa ei ole vast-

Tähän kirja:
tetty monissa l-
sissa, ja niissä
paljon muita p-
leikkejä ja nyky-
sia pedagogisia

tetään esimerkiksi tietokilpailuja, arvaustehtäviä, kilpa- ja viestileikkejä, tarinan jatkamista ja panttileikkejä. Näitä leikkejä, ja myös sellaisia kuin ”Mitä tiedät ystävästäni?” ja ”Vettä kengässä”, leikitettiin ennen myös koulun illanvietoissa ja varhaisnuorten opintopiireissä. Nykyäänkin vanhat leikit ja uusien leikkien keksiminen ja kokeileminen saattavat tarjota myös aikuisille mukavaa vaihtelua.

Suuri osa sääntöleikeistä on perinneleikkejä, joita hyvin moni on leikkinyt jossakin elämänsä vaiheessa. Monet niistä ovat periaatteeltaan myös kansainvälisiä, mutta leikeillä on omat kansalliset piirteensä ja jopa paikkakunnalliset erot ja painotukset. Perinneleikeille on tyypillistä, että niitä leikitään yhdessä toisten kanssa. Leikkijöitä on yleensä enemmän kuin kaksi. Muistan kuitenkin lapsuudesta alakoulussa oppimani mieluisan seinäpallonpelin, jota leikin iltaisin yksin, kun ei ollut kavereita. Rafael Helanko (1969; 1973; 1975; 1976) on koonnut laajan aineiston pihaleikeistä. Hän on tutkinut, millaisia toverisuhteita leikeissä on ja kuinka paljon toverisuhteiden eri tyyppisiä leikeissä esiintyy. Helanko esittää pihaleikeissä esiintyvät toverisuhteiden tyypit ja niiden esiintymisen seuraavasti: yksilöt vastakkain (26 %), yksi leikkijä vastakkain ryhmän kanssa (54 %), kaksi joukkuetta vastakkain (16 %) ja leikki, jossa ei ole vastakkainasettelua (4 %).

Tähän kirjaan koottuja leikkejä on esitetty monissa leikkejä käsittelevissä teoksissa, ja niissä on näiden leikkien lisäksi paljon muita perinteisiä perinne-sääntöleikkejä ja nykyaikaisen kulttuurin mukaisia pedagogisia sääntöleikkejä, joita kuva-

taan lukuisissa teoksissa (mm. Vesikansa 1967; Alopaeus & Pora 1970; 1971; Kuusinen & Viitanen 1974; Pietilä 1980; Laaksonen & Salo 1983; Kuusman, Haapio, Lehtonen & Lähteenmäki 1985; Ojajarju & Helenius 1986; Honkonen & Karvonen 1995; Karvonen 2002; Pulli 2013).

Perinneleikkien *aiheet* kuvastavat aikakautensa kulttuuria. Aikuisten työ ja vuorovaikutuksen muodot näkyvät leikeissä, samoin vapaa-ajan vietto, uskomukset, tunteet ja jopa kasvatukselliset ja tiedolliset tavoitteet. Perinneleikkeihin liittyvissä sanoituksissa ja lauluissa esiintyvät vanhanajan maaseudun elämään kuuluvat toimet ja hovit, yksinkertaiset kilpailut ja kiinniottamiset. Puhutaan ukoista ja eukoista. Perinneleikit muokautuvat leikkijöiden leikeissä aikakauden ilmiöiden mukaan ja saavat näin eri vivahteita. Joissakin vanhoissa leikeissä saattaa tulla esille nykyisen, ihmistä kunnioittavan ja tasa-arvoa toteuttavan kulttuurin vastaisiakin sisältöjä. Luonnosta ja eläimistä saadut aiheet rikastuttavat ja ihastuttavat, samalla ne sisältävät tarkkoja havaintoja ja teräviä huomioita näistä aiheista. Jännittävyys ja pieni yllätys kuuluvat useisiin leikkeihin. Toisaalta perinneleikit ovat usein kaiken kaikkiaan melko yksinkertaisia, mutta ehkäpä juuri siitä syystä ne jaksavat viehättää yhä edelleen.

Joihinkin leikkeihin liittyy *loruja, hokemia ja sanontoja*, joilla leikkijät innostavat itseään ja toisiaan sekä ohjeistavat leikkiä. *Lauluihin* sisältyy rooleja ja liikuntaa sanoituksen mukaan. Monissa leikeissä käytetään *musiikkia*, melodista tai esimerkiksi rytmisoittimilla toteutettua, määräämään leikin kulkua. *Liikun-*

ta kuuluu olennaisesti perinneleikkeihin, esimerkiksi kävellään, juostaan, hypitään tai hiivitään. Joukkueiden tai osanottajien välinen *kilpailu* antaa jännitystä monille leikeille. Useissa leikeissä on käytössä välineitä, joissakin vaaditaan tietty ympäristö, ja toisissa leikeissä toimitaan mallin, mielikuvituksen ja sanojen tai muiden ohjeiden ja innostushuutojen välityksellä. Lapset leikkivät samoja leikkejä ulkona ja sisällä, ja niillä on pedagogisia tavoitteita ja pyrkimyksiä. Lisäksi *lapset ovat luovia ja muuntelevat sääntöleikkejäkin* oman kiinnostuksensa mukaan.

Joissakin leikeissä valitaan ensimmäisen roolin leikkijä ja mahdollisesti leikkijät muihinkin rooleihin. Eräs tapa tehdä valinta on tehdä se loruja käyttäen. Loru arpoo leikkijän valinnan. Käytännön toimeenpanijana voi olla aikuinen tai lapset itse suorittavat valintansa. Lapset asettuvat riviin ja ensimmäinen rivissä aloittaa lorun ensimmäisen tavun tai sanan osoittaen itseään ja jokaisen leikkijän kohdalla jatketaan loruja tavu tavulta tai sana sanalta kunnes lopputavu tai sana pudottaa ensimmäisen pois. Loru jatkuu alusta loppuun aina uudelleen, kunnes kaikki leikkijät yhtä lukuun ottamatta ovat pudonneet pois. Jäljelle jäänyt on leikin aloittaja. Aloittaja voidaan valita myös ensimmäisellä lorukierroksella lopputavun mukaan. Valintatavasta sovitaan etukäteen. Seuraavassa on esimerkkejä *valintaloruista*:

- 1) Omena oo, ompom poo, kiukaa kaukaa, pila pala, pelistä pois
- 2) Entten tentten teelika mentten, hissun kissun vaapula vissun

eelin keelin klot, viipula vaapula vot.
Eskon saum pium paum,
mene tästä kultaportista pois.

- 3) Ulle dulle doff, kinke laade koff
koffe laade, kinkke laade, ulle dulle doff.
Ulle dulle doff, kinke laade koff
koffe laade, kinkke laade, ulle dulle doff.

- 4) Maalari maalasi taloa, sinistä ja punaista,
illan tullen sanoi hän, nyt mä lähden pois.

Joskus sääntöleikissä sovitaan, että aloitettavaan leikkiin kuuluvat varsinaisen leikin lisäksi *pantit* ja *panttien lunastus*. Leikkijät tietävät varautua etukäteen, että heillä on jotakin, mitä voivat tarvittaessa antaa pantiksi. Aikuiset antavat jotakin omaansa, vaikkapa nenäliinan, hatun, huivin, kamman tai taskussa olevan pikkuesineen. Lapset voivat käyttää pantteina aikuisten kanssa tehdyn sopimuksen mukaan leikkikaluja ja muita sopivia tavaroita. Jokaisen on muistettava oma panttinsa.

Jos leikkiin kuuluu panttiosuus, pantti peritään, kun leikkijä on esimerkiksi tehnyt virheen, ei ole suorittanut vaadittua tehtävää, on käyttänyt tehtävään liian kauan aikaa tai on rikkonut leikin sääntöjä. Panttiosuus voi hyvin kuulua esimerkiksi sellaisiin leikkeihin kuin laiva on lastattu, aasin häntä, hymy, kättely ja tervapata.

Varsinaisen leikin aikana toiset leikkijät huutavat "pantti", kun joku leikkijä toimii pantin aiheuttavalla tavalla. Leikkijä antaa panttinsa tuomarille, jona aluksi toimii aikuinen. Myöhemmin tuomari ja panttien nostaja valitaan lasten joukosta. Leikin päätyttyä alkaa panttien lunastami-

nen: Tuoma pää painettu na. Nostaja ja heiluttaa noen: "Ken kiehuu, mitä panttinsa?" esimerkiksi: kolme kertaa saa valita la kymmeneen näin läpi, ja : panttien palapalkitaan mytuksella. Jos set kannattaa

Perinne- j: mitellä moni män kirjan le den ja toimin sä on monenl sisältöä ja toi olla hauska ja nostava. Esir joka vielä ny kuvaa ajan ku misessa, se or ja antaa laps. luovaa mielik siään leivonn Lisäksi leikki möivää odotu luisan elämyk:

Leipurileikki. Leik nen apulaisens. neilla (kehärum) alkuopetuksess lapsi. Leipuri ja ja laittavat leivc leivonnaiseksi ki

nen: Tuomari on lattialla polvi-istunnassa pää painettuna polviin ja silmät suljettuina. Nostaja ottaa jonkun lapsen pantin ja heiluttaa sitä tuomarin yläpuolella sanoen: ”Kenen pantti tulessa ja tervassa kiehuu, mitä sen on tehtävä lunastaakseen panttinsa?” Tuomari määrää tehtävän, esimerkiksi: ”Sen on hypättävä tasajalkaa kolme kertaa” tai ”Sen on laulettava, itse saa valita laulun” tai ”Sen on laskettava kymmeneen”. Jokainen pantti käydään näin läpi, ja sitten seuraavat suoritukset ja panttien palauttaminen. Jokainen suoritus palkitaan myös koko ryhmän käsien taputuksella. Jos pantteja on paljon, suoritukset kannattaa tehdä pienissä erissä.

Perinne- ja sääntöleikkejä voidaan ryhmitellä monien perusteiden mukaan. Tämän kirjan leikit jaotellaan leikin tavoitteiden ja toiminnan mukaan. Samassa leikissä on monenlaista kehittävää ja opettavaa sisältöä ja toimintaa – kuitenkin leikki voi olla hauska ja lapsia vuodesta toiseen kiinnostava. Esimerkkileikki kuvaa ammattia, joka vielä nykypäivänäkin on tärkeä, se kuvaa ajan kulumista ja kelloa ajan mittamisessa, se opettaa rytmistä numerosarjaa ja antaa lapsille mahdollisuuden käyttää luovaa mielikuvitusta ja omia mieltymyksiään leivonnaisten nimien keksimisessä. Lisäksi leikki luo lapsille jännitystä kihelmöivää odotusta sekä huipennukseksi mieluisan elämyksen liikkeen avulla.

Leipurileikki. Leikkiin valitaan ensin leipuri ja hänen apulaisensa, sitten kello, joka lyö tasatunneilla (kehärumpu, palikat, triangeli tms.). Esi- ja alkuopetuksessa kellona on tehtävään valittu lapsi. Leipuri ja apulainen seisovat leipomossa ja laittavat leivonnaisia uuniin. Ensimmäiseksi leivonnaiseksi kutsuttu lapsi sanoo esimerkiksi,

että hän on ”pikkupulla”, ja menee istumaan lattialle jalat leveässä haara-asennossa. Samalla tavalla leipuri kutsuu uunin täyteen paistettavaa, ja lapset menevät istumaan aina edellisen eteen. Seuraavaksi leipurit painavat pään käsiinsä ja nukahtavat. Kello lyö yhden kerran, lapset sanovat: ”Leipurit, leipurit, kello löi jo yksi.” Leipurit vastaavat ja nukkuvat edelleen: ”Lyököön vaikka kaksi.” Samalla tavalla kello käy, kunnes se lyö kuusi. Lapset: ”Leipurit, leipurit, kello löi jo kuusi, pullat palavat uunissa.” Silloin leipurit heräävät ja rientävät ottamaan leivonnaiset uunista: leipurit menevät lasten molemmin puolin ja vetävät heidät lattiaa myöten käsistä kiinni pitäen yksitellen pois.

Kirjassa esitetyt sääntö-perinneleikit sopivat erityisesti esi- ja alkuopetusikäisille lapsille, ja he oppivatkin leikkejä toisiltaan ja ehkä isommilta koululaisilta. Myös pienemmät lapset leikkivät sääntöleikkejä, usein isompien lasten kanssa ja aikuisen ohjauksessa. Lisäksi monia leikkejä voi soveltaa sellaisiksi, että pienet lapset osallistuvat ja leikkivät mielellään. Leikki alkaa, kun on sopiva aika ja paikka; ohjaajana ei välttämättä tarvita aikuista, joku lapsista aloittaa sen. Leikkejä leikitään niin koulussa ja päiväkodissa kuin kotona, pihassa ja kylässä.

Leikkiessä tutustutaan myös toisiin. Leikkiryhmän kaikki lapset voivat olla aluksi toisilleen vieraita, mutta mieluisan leikin jälkeen jo tuttuja keskenään. Usein tilanne on sellainen, että suurin osa lapsista tuntee toisensa, kun ryhmään tai pihaan tulee uusi lapsi alueelle tai taloon vasta muuttaneesta perheestä. Mikä sen mukavampaa kuin että hänet pyydetään leikkiin mukaan ja opastetaan sen sääntöihin.